

Boros Ulrika

A Magyar Rádió hőskorának története

Arányi Mária és az Asszonyok tanácsadója¹

Anyunak, Katinak

Tanulmányomban a Magyar Rádió 1925 és 1945 közötti időszakának egy hosszú életű, elsősorban nők számára készített, heti rendszerességű előadássorozatának, az Arányi Mária által vezetett „Asszonyok tanácsadójának” bemutatására vállalkozom. A fellelhető műsorszövegek és iratanyagok által a felolvasások jellegét, felépítését és hallgatói fogadtatását vizsgálom. Emellett arra a kérdésre keresek választ, hogy a műsorvezető által megfogalmazott nőkép miként viszonyul az első világháborút követő években zajló nemi és társadalmi szerepeket érintő változásokhoz, reflektál-e a „modern eszmék”, az új női szerepek megjelenésére és terjedésére, illetve mennyire illeszkedik a Horthy-korszakban hagyományosnak tartott női szerepkörök és viselkedésminták rendszerébe.

Kulcsszavak: Arányi Mária, Asszonyok tanácsadója, Boldogság iskolája, egyesületi munka, Horthy-kor, Magyar Rádió, Mit üzen a rádió, női magazin, női szerepek, nőkép, nőtörténet, Rádióélet, rádiótörténet, sorozat

1. Bevezetés

1.1. A Magyar Rádió megalakulásának körülményei

A Magyar Rádió 1925-től 1945-ig terjedő időszakát Hegedűs Géza (2002: 36) egy vele készült interjúban „hőskornak” nevezte, utalva ezzel arra a hatalmas lelkesedésre, amely az első két évtized – úgy technikai, mint műfaji jellegű – kísérletező munkáját jellemezte.² A Telefonhírmondót is magában foglaló vállalat (a Magyar Telefon Hírmondó és Rádió Rt.) elnöke, Kozma Miklós az 1925. december 1-jei hivatalos megnyitón (november 30-án tartották az úgynevezett sajtóbemutatót) –, amelyen a vállalat vezetői mellett a kormány tagjai is képviseltették magukat –, sokat idézett beszédében magasztos célt tűzött ki maga és munkatársai elé: „Minden üzleti szempontot háttérbe szorítva, tisztán csak a magyar kultúra szempontját szem előtt tartva fogjuk ezt a fegyvert kezelni.”³ Az új technikai találmányt és kommunikációs eszközt összefogó médiakonzern⁴ részeként a Magyar Rádió Rt. a kormányzó hatalom engedélyével jöhetett létre, és mindvégig annak felügyelete alatt működhetett, így feltételezhetjük, hogy a benne megjelenő tartalom nagyban tükrözte a kormány által képviselt elveket, az általa a világról alkotott képet.

A rádióval mint új kommunikációs eszközzel szembeni (természetes) felhasználói attitűdöt az újszerűségéből fakadó csodájára járás – vagy éppen a bizalmatlanság – jellemezte a kezdeti években. Európa legtöbb országában, így Magyarországon is az 1920-as évek első felére tehető a rádiótársaságok szervezte rendszeres adások

1 E tanulmány az ELTE BTK Média és Kommunikáció Tanszékén készített szakdolgozatom részlete. Hermann Veronika konzulensem mellett hálás köszönettel tartozom mind a Magyar Rádió Archívum osztályán dolgozó egykori kollégáimnak – köztük is elsősorban Sávoly Tamásnak –, mind pedig a Levéltár munkatársainak – többek között Kalmár Jánosnak és Szabó Violának – türelmes és maximálisan segítőkész munkájukért.

2 A Magyar Rádió műszaki történetéért részletesebben lásd például Szabó (1975), Sugár (1993).

3 MRU, 1925. 47. sz. 3–5. Vass József népijóléti- és munkaügyi miniszternek, egyben a miniszterelnök helyettesének beszédét a MRU ugyanitt közölte.

4 A Magyar Távirati Iroda, Magyar Rádió, Magyar Telefon Hírmondó, Magyar Film Iroda és Magyar Országos Tudósító által alkotott hatalmas vállalat kialakulásának körülményeit lásd bővebben Ormos (2000).

megszületése, s a folyamatos műszaki-technikai fejlődéssel a Magyar Rádió is lépést tudott tartani (Gergely 1975: 11–13). Az előfizetők száma – az 1931 és 1932 közötti kisebb csökkenéstől eltekintve – évről évre növekedett a korszakban,⁵ maga után vonva a rádióknak az emberek hétköznapijaiba való fokozatos beépülését, amelyet már inkább a napi rutinszerű felhasználás jellemezett. Ahogy korábban a sajtó, most az elektromos távirót követően a rádió lépett be a média átformálásának folyamatába, s vált lassan e komplex birodalom részévé (vö. Briggs & Burke 2004: 109, 182). A „hangos újság” fiatalabb testvérének felépítése nem korlátozódott egyetlen meghatározott tematika köré: a reggeltől késő estig tartó adásidőben a tájékoztatás, az ismeretterjesztés és a szórakoztatás háromszögében igen széles skálán mozogtak a műsorok:⁶ megfértek egymás mellett a hírek felolvasása és a zene, a tudományos és a történelmi ismeretterjesztés, továbbá a különféle (akár eszperantó) nyelvleckék, az irodalom, a mese és a sport, valamint a vasárnaponként közvetített misék. A rádiós műfajként kialakult hangjátékok mellett gyakoriak voltak a helyszíni közvetítések és az úgynevezett hangképek is, amelyek megjelenésével fokozatosan vált külön a nyomtatott sajtótól és a telefonhírmondótól, s alakult át sajtós, csak rá érvényes tulajdonságokkal rendelkező új médiummá. A hallgatók hozzászórtak bizonyos műsorokhoz, várták az egyes sorozatok⁷ következő adását, s ha a rádió vezetése ezt a rendszerességet módosította, netán meg is szakította, akkor felháborodásuknak adtak hangot olvasói levelek formájában.⁸

Az új találmány okozta zajosabb világ (Briggs & Burke 2004: 159) azonban a kezdeti húsz évben főként a fővárosban és egyes Budapest környéki vidéki nagyvárosokban volt tapasztalható, ezeken belül is elsősorban a középrétegek és az értelmiségiek otthonaiban: előfizetői arányszámuk – az évek alatt tapasztalt ingadozásokkal együtt is – sosem ment 50 százalék alá (Glatz 1975).⁹ Bár a rétek felett felcsendülő hangszerez zene varázslatos hatása bizonyosan valós élménye volt az írónak (Móricz 1935), az a cél, hogy a magyar kultúrát (vagyis a rádiót) elvigyék a tanyai világra,¹⁰ ebben az időszakban még nem valósulhatott meg (Ormos 2000: 138).

Ahogy az írott sajtó orgánumaiban ekkor már természetes volt a női rovatok jelenléte, a rádió is számított a női hallgatótáborra. A rádióelőfizetőket és -hallgatókat nemek szerint mutató adatsor sajnos nem áll rendelkezésünkre, a műsorújság egyik 1927-es számában a cikkíró mégis azt hangsúlyozta, hogy „a hallgatók többsége a nők sorából kerül ki”, akik „hálásabban fogadnak mindent, ami szórakoztat, oktat, a fantáziát szinesíti”.¹¹

1.2. A nők helyzetéről a Horthy-korban

A magyarországi nőtörténet leírásában a két világháború közötti korszakot az alapvetően politikatörténeti korszakolás, azon belül a normatívnak nevezhető irányzat folyamánként gyakran a „hanyatlás időszakaként”¹² értelmezik (vö. Papp & Sipos 2017: 18–27). Az első világháborút követő években a nők szavazati vagy felsőoktatási tanulmányokhoz való joga súlyosan sérült az 1918-as rövid ideig tartó állapothoz képest – noha például a nők szavazati joga akkor sem volt általános érvényű. A folyamat azonban, amely a XIX. század második felében elkezdődött, az 1920–1945 közötti időszakban sem állt meg, inkább a körülmények, lehetőségek

5 A növekedés üteme az 1930-as évektől jóval lassabb, mint a rádió megjelenését követő kezdeti években (Glatz 1975). Az 1944. januári előfizetők száma 903 585 fő (1944. március 2-i Végrehajtóbizottsági ülés jegyzőkönyve).

6 Ennek indoka a célközönség mind korosztály, mind műveltség, mind ízlés szempontjából a lehető legtágabb körben való meghatározása is volt.

7 A korszakban a rendszeres időközönként adott, egy tematika köré szervezett, legalább három részből álló műsorfüzért nevezhetjük sorozatnak. A külföldi rádiókban már a kezdeti évektől sugárzott fiktív, folytatásos történetláncolatok (például szappanoperák) a Magyar Rádióban ekkor még nem jelentek meg.

8 MNL OL K-615 96. csomó.

9 A foglalkozás szerinti előfizetői megoszlást mutató táblázatok azokat a korabeli adatokat összesítik, amelyekben az összeírás szempontok 1934-től megváltoztak, így „egy-egy társadalmi rétegek rádiókészülékkel való ellátottsága nem minden nehézség nélkül mérhető csak le” (Glatz 1975: 79).

10 MRU, 1925. 47. sz. 4.

11 MRU, 1927. 40. sz. 5-6.

12 Lásd például Pető & Szapor (2004), Szapor (2007).

módosulásáról beszélhetünk. A dolgozó nők aránya fokozatosan növekedett (a házasság után munkát vállaló nők körében is), ahogy a felsőbb oktatásban részesülő, majd tudományos pályára lépő nők aránya is – igaz, ők komoly nehézségek árán szerezhették meg képezésüket és állásukat (Papp & Sipos 2017: 39–41).

Kovács M. Mária az első világháborús veszteségeket követő időszakot a nők politikai emancipációjának olyan megvalósulásaként definiálja, amikor a liberális beállítottságú feminista mozgalom helyét „egy, a korhangulatnak jobban megfelelő antiliberalis neokonzervatív eszmeiségű nőmozgalom vette át” (Kovács M. 1994: 179). Az a kutatási irány, amely a Horthy-korszak nő történetének vizsgálata során a politikai célok megvalósulásán vagy megghiúsulásán túl az adott lehetőségekhez alkalmazkodó átalakult szerepeket és szerepvállalásokat teszi meg az elemzés alapjául, külön figyelmet szentel a női aktivitás jellemző színtereinek (például a női egyesületeknek) és az éppen kialakuló új területeknek (például egyes rádióműsoroknak). Az a sokszínű kép, amely a női törekvéseket jellemezte a XX. század elején (Sárai Szabó 2014: 85), a vizsgált korszakban tovább árnyalódott. Részben a megkapott (részleges) politikai jogok, részben a háború miatt kényszerűen felgyorsult, a mindennapi életet és benne a társas kapcsolatokat érintő átalakulási folyamatok következtében a női nemi szerepek, a nő–férfi viszonyrendszer, a társadalomban betöltött feladatkörök módosultak, illetve újabb alternatív szerepkörökkel bővültek ki a korszakban (vö. Papp & Sipos 2017), s folyamatosan jelen lévő, újra és újra vitaforrássá előlépő témák lettek úgy a nyomtatott sajtóban, mint az irodalomban vagy a játékfilmekben.¹³ A kirajzolódó vagy éppen nyíltan kimondott vélemények vizsgálatában a lényeges elem bizonyos szempontból nem az álláspontok éles egymásnak feszülése, hanem az, hogy kontextualizálták a nők első világháború utáni társadalomban – a munkában, a családban, a szexuális életben – betöltött szerepét.

Vajon a Magyar Rádió – mint a kormány felügyelete alatt működő, heterogén célközönséggel bíró új médium – milyen mértékben és milyen módon vett részt a nőiség jelentésének definiálásában? Mennyire tartotta fontosnak az erről folyó diskurzus jelenlétét működésének első két évtizedében?

1.3. A vizsgálat háttere

E tanulmányomban egy nőknél szóló, 15 éven át fennálló, magazin jellegű előadássorozat, az Arányi Mária¹⁴ vezette „Asszonyok tanácsadója” felolvasásainak¹⁵ részletes ismertetésére vállalkozom. A vizsgálat forrásai voltak kis részben a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában megtalálható szövegek,¹⁶ nagyobb részben pedig Arányi *A boldogság iskolája* című kötete, amely az adások elhangzott üzeneteit (az életvezetési/lelki tanácsokat)

13 Lásd például Zsadányi (2017), Borgos (2013), Vajdovich (2016).

14 Arányi Mária író, újságíró (1897–1977). Néhány éven át a Képzőművészeti Akadémia növendéke volt, majd újságírással kezdett foglalkozni: az Új Barázda, valamint a Budapesti Hírlap asszonyrovatának szerkesztője, később felelős szerkesztője lett a Képes Krónika „Zárt ajtók” című rovatának. 1926-tól a Magyar Rádió rendszeres előadója – akkor még Teöreökné Arányi Mária néven. A „Teöreökné” 1928 októberétől elmaradt, s ettől kezdve Arányi Máriaként szerepelt – Huszka Jenővel kötött második házassága után is. A korszak folyamán a Rádióéletben közölt cikkekben vagy fényképeinek aláírásában (például Rádióélet, 1931. 5. sz. 217.) rendszerint teljes nevén szerepel, ahogy az egyes előadásokra szóló felkéréket is Huszka Jenőné Arányi Mária „urhölgy” vagy „urasszony” részére címezték, vö. Arányi (1937), Arányi (1977), MNL OL K-613 93. csomó; Arányi Mária. *Magyar Életrajzi Lexikon*, <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC00003/00424.htm>.

15 A korszak jellemző rádiós műsorszámái voltak az úgynevezett előadások vagy felolvasások, amelyek egy meghatározott témában, általában ismeretterjesztő vagy tájékoztató célzattal megírt összefoglaló jellegű szövegek felolvasással történő előadásai voltak. Az újságokban egyaránt használták a „felolvasás” vagy az „előadás” szavakat az adott műsorcím mellett meghatározásként, függetlenül attól, hogy megegyezett-e egymással a szöveg írójának és tényleges felolvasójának személye. A két fogalom használatában abból a szempontból tapasztalható némi következetesség, hogy a délutáni, rendszeresen jelentkező műsorok, sorozatok esetében inkább az „előadás” megjelölés figyelhető meg. Híres ember rádióban felolvasott szövegét többnyire a „beszéd” szóval jelölték a műsorújságban, míg Horthyné esetében kizárólag a „rádiósorozat” kifejezést használták. A rádió által készített műsorstatistikákban (például N. n. 1930: 245–249.) „felolvasás” terminussal jelölték az összes szöveges műsort, tehát a hírek, az irodalmi művek, a nyelvleckék, az ismeretterjesztő előadások, valamint a rádióbeszéd, -szózatok egyaránt ebbe a kategóriába tartoztak.

16 A kézzel vagy géppel írt műsorjegyzetek csekély számban és töredékesen maradtak fenn, s csak némelyikükön szerepel az 1940-es vagy 1941-es évszám (MNL OL K-615 361. csomó).

gyűjti össze.¹⁷ Ezen kívül felhasználtam a Rádió 1929 szeptemberétől kiadott Rádióélet című képes hetilapját, amelynek nem megfelelő példányainak kiegészítéseként az MTI által kiadott Magyar Rádió Ujság, valamint a Népszava vonatkozó számaival vettem igénybe.

Bár a hallgatói levelekre válaszoló műsorok sorában nem volt teljesen egyedülálló – hiszen a „Mit üzen a rádió?” már 1926. május elején kezdetét vette –, olyan, kifejezetten nőknek szóló műsor, amely a praktikus tanácsadás mellett mint kedves és meghitt barátnő igyekezett hallgatóit az élet megpróbáltatásain végigvezetni,¹⁸ nem volt még egy.

2. Az „Asszonyok tanácsadója”

A sorozat címe értelmezhető „asszonyoknak szóló tanácsadó” műsorként, ám – ahogy az kötetének előszavában olvasható – Arányi önmagát jelölte ki az asszonyok tanácsadójának (Arányi 1937). Visszaemlékezése szerint a műsor ötlete Huszka Jenőtől származik: ő javasolta, hogy a hallgatók levélben megírt kérdéseire válaszolva legyen az az asszony, „aki a többiek problémáit meghallgatja (elolvassa!), foglalkozik gondjukkal-bajukkal, és amennyire csak tud: segít rajtuk megfontolt tanácsaival” (Arányi 1977: 190).¹⁹ Huszka – mint a Magyar Rádió Miniszterközi Ellenőrző Bizottságának tagja – maga ajánlotta be a műsorötletet Szóts Ernő igazgatónak, s így indulhatott el a sorozat 1927. szeptember 15-én csütörtökön 5 órakor.²⁰ Eleinte váltakozó hétköznapokon (és ebbe a mai embernek a szombatot is bele kell értenie), a délutáni/kora esti órákban, általában öt-tíz naponta jelentkezett a műsor. 1929-ben alakult ki a hétfő délután 4 órai kezdet és a heti rendszeresség – a nyári hosszabb, s néhány alkalmasszerű szünet mellett.²¹ 1934-ben álltak át a keddi adásokra, s ettől ritkán tértek el, míg 1939. szeptember végétől az adás kéthetente jelentkezett (a váltás körülményeire a későbbiekben térek ki).

Első felolvasására így emlékezett vissza Arányi:

Igyekeztem nem érzelegni, a visszafogott hangot ideillőbbnek éreztem; ugyanakkor síró asszonyokat képzeltem magam elé, akiken talán segíthet a jó és okos szó, s én igyekeztem, hogy valóban jó és okos legyek (Arányi 1977: 191).

Az előadások felépítésére vonatkozóan a kevés fennmaradt kézirat okán inkább a visszaemlékezésekből kaphatunk képet. Arányi eleinte kiválasztott egy-egy „női problémát”, amelyről általánosságban beszélt.²² Az első műsorok után szállogózni kezdtek a hallgatói levelek, majd amikor a hallgatók megtapasztalták, hogy gondjaikra,

17 *A boldogság iskolája* 1937-ben, a műsor tíz éves fennállása alkalmából jelent meg. Tíz év hosszú idő, amely alatt egy embernek meg is változhat az élet egyes kérdéseiről alkotott elképzelése. Az évek alatt bekövetkezett esetleges véleményváltozás azonban a könyv alapján nem mérhető le, hiszen a kiadás előtt az író rendszerezte, szerkeszthette a korábban a műsorban szerepelt válaszokat, esetleg át is írhatta némelyiket, így azok sokkal inkább egy kiadás éve körüli véleményállapotot tükrözhetnek. Feltehető azonban, hogy Arányi házasságáról és nő-férfi kapcsolatáról alkotott véleménye nem sokban változhatott az eltelt évek alatt (vö. T. Arányi é.n., Arányi 1990).

18 MNL OL K-613 93. csomó, 204.

19 Arányi visszaemlékezésében a sorozatot jelölte meg úgy, mint rádióbeli szereplésének első színterét. Valójában 1926 novemberétől volt gyakori és rendszeres délutáni-esti előadó: ifjúsági előadásokat tartott, mondákat és regéket olvasott fel (például *Prometheus, Rege a csodaszarvasról, Eger és Szigetvár*). E műsorok szövegei nem maradtak fenn.

20 Az első előadás pontos dátuma kérdéses lehet. A szeptember 15-ei dátum azt az időpontot jelöli, amikor a Rádióéletben Arányi neve mellett a műsor címe is szerepel. Ezt megelőzően öt alkalommal találhatunk olyan felolvasást, amelynek előadója Teőreökné Arányi Mária, ám se a címet, se a témát nem tüntették fel mellette. Amennyiben feltételezzük, hogy ezek a műsorok már az „Asszonyok tanácsadóját” jelzik, a sorozat első jelentkezésének az 1927. május 21-ei szombati dátumot kell elfogadnunk.

21 Az eltérő adásidők más-más hallgatóságának logikájával a rádió vezetése a kezdetektől tisztában volt: a „Műsorpolitika” címen (MRU 1926., 44. sz. 13-14.) az eltelt egy év tapasztalatait összegző cikk egyértelműen kijelöli a női műsorok délelőtti vagy délutáni helyét – amely utóbbi szintén „holt időnek számított” (Glatz 1975: 56) –, s a rádió „fő programszámainak” fenntartott műsoridejeként definiálja az este 7 órától éjfélig tartó időszakot. A női tanácsadó sorozat is hamar megkapta délutáni megszabott helyét a műsorrendben, amely a háztartásukat vezető, otthon tartózkodó nők idősávjává vált a Magyar Rádióban is (Antalóczy 2001).

22 A műsorvezető későbbi múltidőzésben sem árult el ennél többet első felolvasása tartalmáról: a saját életéből merített őszinte megnyilatkozás azonban hamar őszinte közlékenységet váltott ki a hallgatókból (vö. Rádióélet, 1937. 6. sz. 7., Clementis 1935: 91, Arányi 1977: 191).

kérdésekre választ kapnak egy-egy felolvasáson belül, a levelek megszaporodtak, míg a műsoridőt már szinte kizárólag a válaszadások töltötték ki. Elmondása szerint e levelekből rajzolódott ki számára, hogy „a legnagyobb gond ma: a kenyér és az állástalanság” (Clementis 1935: 91). Ez indította őt arra, hogy a műsor elején álláshirdetéseket közöljön – a rádió engedélyével, díjtalanul.²³

2.1. Hirdetések, felhívások²⁴

A rövid hirdetések szinte kizárólag nőknek szóltak; elvértve szerepelt köztük egy-egy férfiaknak szóló felhívás. Az állások legtöbbje alacsony végzettséghez kötött, háztartási vagy szakmunkákkal volt kapcsolatos. A házvezetőnői, takarítói vagy szobalányi állások között találhatunk olyat is, ahol nagy teherbírású jelöltet keresett a hirdető „a háztartás minden munkájára” – általában fiatal nőt. Vagy árva leányt: a szűkszavú hirdetésekben ez is gyakori kitétel volt, különösen akkor, ha több gyermek mellé kerestek valakit, aki a házimunkákat is elvégzi. Az ajánlattevő néhány kivételtől eltekintve – például amikor kétszemélyes vidéki háztartásába keresett valaki „minden háztartási munkát végző fiatalabb, jól főző nőt” havi 40 pengőért és teljes ellátásért²⁵ – sosem számszerűsítette a munkáért járó bérezést, ám az, hogy az illetőt „családtagnak tekintik” majd, gyakori ígéret volt. A fizetéseket az olyan szakmunkák esetében sem jelölték meg, amelyek legtöbbször tanulóanyagot vagy tanoncot kerestek, például fodrász, kozmetikus vagy fényképész mellé, fűzőszalonba, kalaposüzletbe, női vagy férfiszabóságba. Magasabb végzettséget igénylő, például tanítói, nevelőnői vagy nyelvtanári hirdetést keveset találhatunk; köztük is a leggyakoribb a német nyelv oktatására szóló felhívás.²⁶ És bármely munkakörben gyakori elvárás volt a jelölttel szemben, hogy az illető magyar és/vagy keresztény legyen.

Az álláshirdetéseknél volt egy külön csoportjuk, amely a nyugdíjas korosztályt célozta meg: ők házi munkáért vagy takarításért lakást és ellátást kaphattak, de arra is találunk példát, hogy egy nyugdíjas nő kért segítséget: havi 70 pengőért cserébe lakást és ellátást igényelt.²⁷

A fennmaradt műsortöredékek alapján rendszerezések lehettek az árva vagy nehéz anyagi körülmények között élő szülők gyermekeiről szóló örökbeadási felhívások közzétételei (az egy hónapos csecsemőtől a 12 éves gyerekig!), valamint az örökbefogadó leendő szülők hirdetése.²⁸ Gyakorikak lehettek a tárgyi igényekre irányuló felhívások is: például a mindkét lábára megbénult asszony kérése, akinek „beteg tolokocsira” van szüksége, mert így „a férj a levegőre kitolhatná beteg feleségét”.²⁹ Érdeemes megjegyezni, hogy Arányi e kérések felolvasását mindig alátámasztotta az illető nehéz anyagi körülményeinek rövid felvázolásával.

„Megkértek a következők közlésére.” Ezzel a kezdettel hangzottak el azok a felhívások, amelyekben az ország különböző pontjain élő emberek eltűnt hozzátartozójukat keresték az illető születési idejét, legutolsó ismert tartózkodási helyét adva meg. Vagy fordítva: egy szintén dátum nélküli töredék szerint „Wagner Lászlónénak üzeni az ura Aradra, hogy ne aggódjék miatta, egészséges és munkát is kapott.”³⁰

Az álláshirdetések közlésének, az örökbeadási és -fogadási szándékok felhívásainak, az eltűnt személyek megtalálására vagy nélkülözhetetlen tárgyi javak beszerzésére irányuló felolvasások létében figyelemre méltó

23 Itt újabb észrevételt kell tenni Arányi emlékidézése és a fennmaradt műsorszövegek/újságcikkek közötti eltérésekről, hiszen a válaszok Arányi szerint „fortélyos” megfogalmazására oly módon, hogy abba állások hirdetését is „bele lehessen csempészni” (Arányi 1977: 13), a felvázolt körülmények mellett nem volt szükség (vö. Clementis 1935, MNL OL K-613 93. csomó 262).

24 Az aktuális hirdetések forrása kizárólag a Levéltárban fennmaradt töredékes műsorjegyzet – Arányi 1937-ben megjelent kötetében tehát értelemszerűen egy sem szerepel.

25 MNL OL K-615 361. csomó, 12.

26 A német nyelv ismerete több más munkakört is érintett: nem egy esetben elvárás volt ez a takarítónőkkel, a „varrásban jártas csecsemőgondozónőkkel” vagy a háztartási munkákat végző fiatal leányokkal szemben is.

27 MNL OL K-615 361. csomó, 6.

28 Mindkét esetben – és az álláshirdetések megfogalmazásában is – a keresztény, általában római katolikus vallásra vonatkozó kitétel gyakran szerepelt; ez annak volt burkolt közlése, hogy az illető „nem zsidó”.

29 MNL OL K-615 361. csomó, 9.

30 Uo. 46.

a felhasználók rádióval szembeni attitűdje: a műsorvezető és az előfizetők is kihasználták az új kommunikációs eszköz nyújtotta lehetőséget, vagyis az információáramlás (tájékoztatás/tájékozódás) minél szélesebb körben történő megvalósítását tették lehetővé. Hagyományos módon, a technika által mégis újszerűen használta Arányi a média legújabb szereplőjét: mint kikiáltó, „közhírré tette” a női továbbképzési lehetőségeket – így például az Országos Stefánia Szövetség négy hetes csecsemőgondozási tanfolyamát³¹ vagy a Katolikus Házasszonyok Országos Szövetségének „Élet iskolája” című, nemzetnevelési és gyakorlati egészségügyi előadássorozatát.³² Levelekben feltett kérdésekre válaszolva hirdette meg egyes tanintézmények címét vagy nyújtott segítséget nyugdíjügyek intézésével, diplomások álláskeresésével kapcsolatban. A műsor alapötletét megvalósító tanácsok nyújtása pedig már egy bensőségebb hangvételt, a közvetlen kommunikáció (látszatának) környezetét teremtette meg azzal, hogy a hallgatói levelekre magánjellegű, mégis a nyilvánossághoz szóló üzenetekben reagált: a hallgatók a másoknak szóló tanácsoknak éppúgy örültek, mint amikor saját kérdéseikre kaptak választ. Ezekből az üzenetekből rajzolódik ki Arányinak a korszak „modern eszméiről”, a női-férfi szerepekről, a helyes viselkedésről és mindenek felett a házasságról vallott elvei.

2.2. Házasságról, boldogságról

Mert Arányi „a boldogság beteljesedését” a boldog családi élet megvalósulásában látta (Arányi 1937: 10). Többször hangsúlyozott elve szerint – összhangban a korszakban a nőkérdéssel foglalkozók általános véleményével – a házassághoz a szereteten és az egymás iránti tiszteleten túl az anyagi alap is feltétlenül szükséges: akkor teljesítenek szent kötelességet és cselekednek helyesen a fiatalok, ha „előre számolnak”, mert „jobb rendezett körülmények között várni, mint rendezetlen körülmények között nyomorogni”.³³ Noha több üzenetében a szerelmi házasság fontosságát hangsúlyozta, nem vetette el a pusztán anyagi alapokon nyugvó érdekházasságot sem – amely a korszak házasságról alkotott elképzeléseitől nem volt idegen (Sárai Szabó 2014: 91) –, amennyiben az az egymás személyiségének alapos ismeretén nyugszik, és csak akkor tartja erkölcsstelennek, ha az egyik felet érzelmileg félrevezetik ebben (Arányi 1937: 60–62). A házasságban való megmaradás mellett tört pálcát olyan esetben is, amikor a „könnyes szemek” jellegű levél írójának az utóbbi két évben már nemcsak férje rideg modorát, hanem fizikai bántalmazását és gyakori „porig alázását” is el kellett viselnie. Az asszony orvosa a különválást javasolta, Arányi azonban a „józan ész és a kötelesség szavára” hivatkozva az anyagilag rendezett otthonában való maradásra ösztönözte a levélíró, bízva a meg nem érdemelt bizalom férjre gyakorolt léleknevelő hatásában (Arányi 1937: 113–115).

Hogy a házasesetben, amely a hétköznapok kényelmes, viharoktól mentes együttese kell legyen, kinek milyen feladatai vannak, arról Arányi tradicionális elveket vall: a feleségnek, aki „életét odaajándékozta az urának”, „ne legyenek elképzelései”, hanem alkalmazkodjék „mindenben a férje vágyaihoz és természetéhez”, „a házasságnak az érzéki részét pedig bízva rá az urára” (Arányi 1937: 83–85). Ha például a férfi olvasni vagy fűzni-faragni szeret, hagyni kell, hadd tegye, ellenben ha beszélgetni kíván – akár a „cipőtalpak ellenállóképességéről” –, az asszony akkor is legyen csupa érdeklődés (Arányi 1937: 97).

Aktív szerepet annyiban szán a házasságban élő nőnek, hogy mindig, munka közben is öntudatosan ügyeljen arra, nehogy vétsen az esztétika ellen, ami nemcsak a lakás tisztaságára, hanem önnön külsejének rendezettségére is kiterjed. Ennek jegyében a nő kezdje napját mindig korábban: férje nehogy kócosan, rendezetlen ruhában lássa, hiszen „nem szabad elrontania azt az illúziót, amit annakidején kérőjében ébresztett”. Ennek megtartására beszédében, mozdulataiban is ügyelnie kell; az asszony, „ha férje jelen van, ne érezze magát teljesen fesztelenül”, hanem „viselkedjék úgy, mintha társaságban lenne” (Arányi 1937: 89–90). Az otthoni kényelem megvalósítása – az ünnepi programok megszervezése, az ebéd pontos és gondos elkészítése, a férfi teljes ruházatának rendben

31 Uo. 69.

32 Uo. 16.

33 MNL OL K-615 361. csomó, 8.

tartása – mindaz, amiért a nő felelős, s amiben Arányi szerint a nő cselekvő ereje megnyilvánulhat. Még az „immorális gondolkodásban” is a férfié az aktív szerep: bár a fiatal levélíró szerint mindegy, hogy „valaki megesküdött az oltár előtt vagy sem”, Arányi válaszában kifejti, hogy illet „fiatal lány magától nem mondhat”, erre a „rettenetesen cinikus megjegyzésre” és a léha életre biztosan az a férfi tanította őt (Arányi 1937: 48).

Jóval ritkábban fordult elő, hogy a férfiak kötelességeit is meghatározta a műsorvezető – erre az egyik hallgató is felhívta a figyelmét. A férfinak mint családfenntartónak az anyagi alapok megteremtésén és fenntartásán túl a családban uralkodó tiszta erkölcs meglétére is ügyelnie kell, leginkább példamutató magatartásával, mert a „hütlén, könnyelmű, erkölcstelen gondokozású férfi biztosan megrontja előbb-utóbb a feleségét is”. A megélhetésről való gondoskodás feladata alól a „mai társadalmi és erkölcsi rend szerint” akkor sem vonhatja ki magát a férj, ha felesége keres, a „hitvestársi szolidaritás” elleni vétket pedig a férfi esetében is elítélendőnek tartotta (Arányi 1937: 101–103). A férfiak gyerekkel szembeni kötelességeiről csupán a családfenntartás kapcsán, érintőlegesen tett említést.

Arányi válaszaiból – bár egy ízben „szerény tanácsadónak”, az örök kételkedőnek mondja saját magát (Arányi 1937: 95) – úgy tűnik, egyáltalán nem volt bizonytalan elveinek kifejtésekor: valóságos szabályokat fektetett le a nő (passzív) és a férfi (aktív) szerepeiről. Vajon ebben a markánsan hagyományos elveken alapuló nőképpen milyen mértékben kap helyet a dolgozó nő? Egyáltalán helyet kaphat-e?

Ahogy azt a korábbiakban felvázoltam, a műsorok részét képezte a friss álláslehetőségek közlése; a felolvasó szinte kizárólag nőknek kínált munkákat hirdetett meg. Azonban azt is leszűrhetjük, hogy a felkínált állások jelentős része nem képzettséghez, tanuláshoz kötött, tehát nem szakmai elhivatottság, hanem a létfenntartás szükséglete miatt vállalandó munkákról van szó. Amennyiben a körülmények úgy hozzák – például ha a férj katonának vonul –, buzdítja a kétségbeesett tanácsot kérőket a munkavállalásra.³⁴ Ahogy egy fiatal levélírónak kifejti, szerinte a dolgozó anya gyermeke fejlődése és tanulása érdekében dolgozik, miközben fiatalágát, erejét, idegeit és életének egy részét adja oda (Arányi 1937: 34) – ez a megállapítás a háztartás, a férjnek odaadott élet vagy a családért otthon végzett folyamatos munka kapcsán soha nem merült fel. Bár a nők számára a tanulás fontosságát olykor megemlíti, a pályaválasztás kapcsán esetükben a háztartásvezetés gyerekkorban kezdődő elsajátításának nélkülözhetetlenségét hangsúlyozza, ami egyben az „otthon szeretetének” záloga is (Arányi 1937: 187–193).³⁵ „Meghasonlott anyának” – aki noha lányát arra nevelte, hogy „majdan jó feleség váljék belőle”, a lány mégis kijelentette, hogy „hivatalba szeretne járni” – azt tanácsolja, „hagyja, sőt segítse őt abban, hogy keresse a boldogulást úgy, azon az úton, amely neki megfelel.” Azzal vigasztalja a levélíró, hogy talán majd mégis ez az út vezeti el lányát az általa is kívánt boldogsághoz – vagyis a házassághoz.³⁶ S még abban az esetben sem merül fel a tanulás vagy az otthonon kívüli (akár egyleti, segítő) munkára való buzdítás, amikor a levélíró nem tudja, mit kezdjen teljesen üresnek érzett életével (Arányi 1937: 145–147).

Ígazi generációs különbség feszült az egyik levél írója és a műsorvezető között. A fiatal lány szerint a XX. század új eszméi közt, amikor a „lányok bátran nekivágnak az életnek”, „nem nézhetik olyan szemüvegen a házasságot, mint nagyanyáink”, hiszen a mai nő a házasságban már nem akar „áldozat és szolga lenni, hanem egyenjogú fél, aki, ha csalódott, emelt fővel tovább áll, mert egy az életünk és ahhoz mindenkinek joga van” (Arányi 1937: 73). Arányit valósággal lesújtotta a „harcias levél”: eddig mindig azt gondolta, „a külső máz lehet különböző, de a női lélek öröktől fogva ugyanaz, és az is marad változatlanul”, és lám, ennek a levélnek minden sora olyan számára, mintha egy más világrészből jött volna az üzenet (Arányi 1937: 74). A „18 éves kislány” – ahogy Arányi utal a levélíróra – a nő-férfi kapcsolatot is más szintre helyezi: szerinte ugyanis a férfi „tartsa szerencséjének, ha a nő leereszkedik hozzá” házasság céljából, amelyet egyébként nem is tart életképes intézménynek (Arányi 1937: 76). A fiú és a lány közötti „érdekmentes, őszinte barátság” a levélíró szerint saját korosztályának találmánya, amelyben a célt nem néző szórakozás sokkal nemesebb, „mint a régi leányok férjfogó hadjárata” (Arányi 1937: 74).

34 MNL OL K-615 361. csomó, 21.

35 Ugyanakkor egy ízben – műsoron kívül – a munkát vállaló feleség kérdésével kapcsolatban azt is megfogalmazta: ha a férj számára problémát jelent, hogy felesége dolgozik, akkor a felek között vélhetően nincs is igazi összhang (Rádióélet, 1937. 38. sz. 8–9. o.).

36 MNL OL K-615 361. csomó, 76–77.

Arányi igyekszik függetleníteni magát és asszonytársait a levélben hangoztatott elvektől, s a levélíró „fiatal szertelenségének” tulajdonítja a „súlyos szavakat”. Meggyőződése, hogy a „világ gazdasági problémái, az anyagi körülmények változása a nő szerepét lényegében nem változtatta meg”, és azok, akik

...az emberi természettel ellenkező modern eszméket beledobják a világba, vagy abnormálisak (sic!), vagy gonosztevők, vagy nagyon csalódtak és azért keresik új utakon a megoldást, vagy mint ön, nem ismerik az életet (Arányi 1937: 76).

Hangsúlyozza, hogy az egyenjogúságot – amely a „boldog házasság alapfeltétele” – lelki tulajdonságaival és nem anyagi függetlenségével éri el a nő (Arányi 1937: 75). Szigorú nevelőként ad tanácsot a levélírónak: „tanulja meg a régi asszonyok idealizmusát és alázatos hittel készüljön a házasságra és ne legyen más vágya, mint hogy magához illő társat találjon, akivel egész életén át megoszthassa emberi magányosságát”. Emellett tanulmányozza a boldog házassághoz szükséges tulajdonságokat és eszközöket, mert

...az üres, nagy szavakkal odavetett modern eszmékben valamirevaló nő még soha nem találta meg talaját és lelke nyugalmát. A házasság régi intézmény, sokezer éves és csak a régi eszközökkel lehet benne boldogan élni. Az emberi szív pedig még régiebb és nincs az az új idő, amely megváltoztatná igényeit (Arányi 1937: 77).

Ritkán ugyan, de arra is találhatunk példát a fennmaradt forrásanyagban, amikor férfi kért segítséget az Asszonyok tanácsadójától. (Elképzelhető lenne, hogy ennek a kimondottan nőknek készült műsornak férfi hallgatói is lettek volna?)³⁷ A „szeretnék boldog lenni” jelisével írt levélre adott válaszból nem derül ki, az illető milyennek szeretné látni feleségét, ám Arányi arra szólítja fel a férjet, „becsülje meg a feleségét úgy, amilyen”, mert ha átváltozna olyanná, amilyenné most szeretné, talán „mostani nagy szeretetének is vége lenne”.³⁸ „Az asszonytól sok függ, de nem minden” – hívja fel a figyelmét egy másik levélírónak, akinek szintén kifejti a családfenntartó kötelességeit, aki ha elvhű, erős kezű, a családi élet boldog lehet – még akkor is, ha a nő ebben éppen nem jár élen (Arányi 1937: 52–53). „Milyen az eszményi nő?” – teszi fel a kérdést egy házasodni készülő férfi Arányinak, aki bár előre bocsátja, hogy általánosítani nem lehet („eszményi nő az, akit annak tartunk”), azért nem tér ki a válaszáds elől. Elmondja például, hogy a XX. század nőideálja sohasem dologtalan, mindig munkás életet él, „ha szükség van rá, a munkájával kenyeret keres és ha kell, meg is süti azt a kenyeret” (Arányi 1937: 78). Minden idők női eszményképét pedig a tradicionálisan nőknek tartott, passzív tulajdonságok felsorolásával érzékelteti, s tudatosítja, hogy a „dolgos, melegsívű, istenfélő asszony volt és lesz mindig a női eszménykép” (Arányi 1937: 79).³⁹

2.3. A műsor fogadtatása

Miként kezelhette a rádió vezetése ezt a sorozatot, amelyet olyan sok éven át műsoron tartott? A korabeli képes hetilap a rádió 1929-es mérlegét összesítő cikkében a felolvasások között említi meg, ám a szórakoztató, tudományos, oktató vagy mezőgazdasági vonatkozású előadásoktól elkülönítve, inkább a „Mit üzen a rádió” és a „Zakariás mérnök” (rádió amatőrposta) mellé sorolva azt.⁴⁰ De még ugyanebben az évben Kilián Zoltán

37 Talán éppen a műsorvezető tanácsát szívlelték meg a rádió férfi előfizetői: „Az asszonyok tanácsadója férfiaknak is szól, hiszen a legtöbb asszonyi bánatot éppen a férfiak okozzák. Hallgassák ezért a férfiak is szorgalmasan” (Rádióélet, 1932. 15. sz. 454.)

38 MNL OL K-615 361. csomó, 20.

39 Jelentős különbség a nőknek szánt válaszádsokhoz képest, hogy a férfiaknak szóló üzenetek távolságtartóbb stílusúak, nem szerepel bennük szívélyes megszólítás, amely a nőkhöz, fiatal lányokhoz írt üzenetekben gyakori („Kedves kislányom/asszonyom!”).

40 Rádióélet, 1930. 4. sz. 5-6. o.

„A rádió a társadalmi munka szolgálatában” című cikkében immár a „magyar rádió az egész társadalomra kiterjedő gyakorlati értékű szociális munkájának” egyik résztvevőjeként említi meg a Szociális Missziótársulat előadássorozata⁴¹ és a „Mit üzen a rádió” mellett:

S ha sikerülne számszerűen kimutatni, hány elhagyott gyermeket vezetett meleg hajlékba, hány nyomorgó embert juttatott kenyérhez, szerte az országban, hány szétesett családi tűzhelyet épített fel a rádió ezirányú munkája, bizonyára megállapíthatnók, hogy áldássá válik minden szó, amely a mikrofonon át az emberszeretet jegyében elhangzik

– hangzik a dicséret.⁴² Ahogy akkoriban Kilián, úgy mi is hiányoljuk a statisztikát, mely ténylegesen megmutatná, hogy mennyit ért az a munka, amelyet a rádió műsorai által és külön Arányi végzett. Mindenesetre a sorozat tíz éves fennállása alkalmából készült beszámoló szerint több olyan visszajelzés érkezett a műsorvezetőnek levél, üzenet formájában, amely nemcsak a házassági dilemma megoldására vonatkozó tanácsot köszönte meg, de olyan állás meghirdetését is, amelyet az illető így megpályázva nyert el. Emellett Arányi szerint a hallgatók az évek alatt azokra a felhívásokra is reagáltak, amelyek hatására babakelengye, kerekesszék vagy épp a törött helyett egy új hegedű jutott el ahhoz, akinek szüksége volt rá.⁴³

Arányi lelki tanácsadó és szociális érzékenységgel végzett segítő munkáját a rádió nyújtotta lehetőségek kihasználásával valósította meg. Kérdéseik megválaszolása által próbált közvetlen kapcsolatot teremteni hallgatóival, akikben – mint arról a rádió vezetőségének vagy Arányinak küldött levelek tanúskodnak – bensőséges beszédstílus, vigasztaló, biztató hangja a barátnői viszony illúzióját keltette.⁴⁴ Nagy hangsúlyt helyezett a lelki segítségnyújtás mellett a háztartási tanácsoktól kezdve (például mi legyen az esküvői menü) a nyugdíjügyek intézésén és tanfolyamok meghirdetésén át az álláshirdetésekre, az örökbeadó szülők vagy hozzátartozójukat kereső emberek felhívásaira is.

A műsorvezető – egyebek között újszerű közösségi szerepvállalásával – maga is a dolgozó nők táborába tartozott (három gyerekének önálló eltartása végett), ám az eleinte kereset-kiegészítésként felfogott munka – amely minden előadó, így a költők, írók számára is komolyabb pénzkereseti forrásnak számított az alkalmankénti 20–30, gyakrabban 50 pengős díjazással (például Zelk 2005: 35)⁴⁵ – idővel mind Arányi, mind a hallgatók számára szívügy lett. Nemcsak „bölcs megoldásait”, „mélyre ható emberismeretét” dicsérte az egyik előfizető, hanem előadásait is „lélekelő, Istennek tetsző cselekedetnek”, valóságos missziós feladatnak tekintette.⁴⁶ Egy másik hallgató lánykorának és asszonysorsának támaszát látta a műsorvezetőben, aki megnyugtató hangjával, okos tanácsával „visszaadta álmomat, lelki nyugalمامat”.⁴⁷ Nem véletlen, hogy *A boldogság iskolája* című könyv néhány hónap alatt elfogyott, s még ugyanazon év decemberében megjelent második kiadása, amely „kitűnő

41 A „Missziós üzenetek” című, rendszerint Farkas Edith vezette előadások havonta jelentkeztek.

42 A cikk azt az új médiumok felbukkanásakor gyakori érvrendszert használta, miszerint annak gyorsasága, hatékonysága minden eddigi kommunikációs eszközt felülmúl, hiszen a rádió rekordsebességgel tudott a bajba jutott emberek százain segíteni, akiket a tűzvész földönfutóvá tett (vö. Rádióélet, 1930. 22. sz. 13. o.).

43 Rádióélet, 1937. 6. sz. 7. o.

44 Hegedűs Géza (2002: 29) a már említett interjúban arról is beszámol, hogy a rádió akkor még nagyon félt mindenfajta beszédhibától, így akinek a „hanganyaga” Ortutay Gyula szerint nem felelt meg, ahelyett egy másik embert kerestek, aki a kész szöveget felolvasta. Arányi műsorszövegeit ő maga olvasta fel, hiszen – mint Huszka is felfigyelt rá – nagyon kellemes beszédhangja volt (Arányi 1977: 190). Híres ember, közszereplő esetében természetesen nem fordulhatott elő ilyen jellegű „munkamegosztás”, ahogy „nagyon nagy tekintélyek” (mint például Babits Mihály) is gyakran maguk adták elő műveiket (Hegedűs 2002: 31).

45 Arányi – a megírásért és a felolvasásért együttesen járó – előadásenkénti tiszteletdíja 50 pengő volt; a Magyar Rádiónál ez gyakori honoráriumnak számított. Egy Oszuszkzy Máriának írt levél szerint a délelőtti előadásokért 20, a délutániakért 40 pengős tiszteletdíjban részesülhetett egy felolvasó (MNL OL K-613 93. csomó, 48.). Összehasonlításképpen: Zelk Zoltán (1985: 79) visszaemlékezése szerint a Sicc (a Színházi Élet gyermekmelléklete) 5 pengőt fizetett egy meséért. Ottlik Géza (2002: 94) azzal egészíti ki az emlékeket, hogy az akkori írók a Nyugatnál 8, míg a rádiónál 30–40 pengőt kaphattak egy novelláért.

46 MNL OL K-613 93. csomó, 199.

47 Uott, 204.

karácsonyi ajándék leányok és asszonyok számára” – szól a Rádióélet reklámja.⁴⁸ Kisebb „rajongói csoport” alakult ki tehát Arányi körül,⁴⁹ aki azonban a túlzott médiaszereplés elől inkább a mikrofon mögé húzódott, s a korszak során csak néhány alkalommal jelent meg vele készített interjú vagy róla készült fénykép a képes hetilapban.

2.4. A tanácsadó a „mozgalmas időkben”

Mindezek ellenére a rádió vezetése 1939-ben „a mostani mozgalmas idők különleges követelményei” miatt szükségesnek látta, hogy a műsor heti rendszerességét ritkítsa. Schell Gyula, az akkori műsorigazgató rövid levélben tájékoztatta Arányit arról, hogy

...október hó folyamán már csak kéthetenként egy előadásra van módunkban Méltóságodat felkérni, és reméljük, hogy nem lesz szükség az előadások számának további csökkentésére, mely eshetőséggel azonban ezen műsorszámnál is számolnunk kell.⁵⁰

A változtatásra reagáltak is a hallgatók az ősz folyamán, akik udvarias, de szemrehányó levélben kérték számon a redukálást. „Nem hinném, hogy a mindenkor oly kitűnően működő Vezetőség intézkedése volna ez – írja a G. H. Z. monogramú „lelkes rádióhallgató”⁵¹ –, hanem bizonyára egynémely savanyú kedélyű hallgatónak mással mit sem törődő, önző felszólalása volt az indok.”⁵² A felháborodott levelek ellenére megmaradt a műsor kéthetenkénti gyakorisága, majd 1941-től már csak havi rendszerességgel jelentkezett, míg végül 1942. január 8-án hangzott el az utolsó adás.

A műsor megszüntetését előidéző háttéranyagokról a rádió ügyviteli iratai között csak utalásokat találhatunk. 1940 januárjában az egyéb női műsorokra vonatkozó csökkentés lehetősége is felmerült: Szilágyi Béla belügyminisztériumi osztálytanácsos például a „Divattudósítás”⁵³ elhagyását vetette fel, amit azzal indokolt, hogy most „nem időszerű”, helyette inkább „a nők hazafiságát emelő előadást kellene tartani a rádióban”.⁵⁴ Bár a miniszterközi ellenőrző ülés leirata szerint ezzel az elgondolással minden jelenlévő egyetértett, a kedd délelőtti „Divattudósítás” végül 1944 áprilisáig műsorban maradt. Ugyanezen az ülésen hangzott el Kocsondy Gyula miniszteri titkár kifogása is, aki Arányit tartotta „lehetőleg leépítendőnek”, majd a következő ülésen egyértelműen kifejezte, hogy nem a műsor, hanem kifejezetten az ő személye ellen van kifogása, egyben javasolta helyette Ignác Rózsát vagy Szentmihályinét.⁵⁵ Kozma azonban a Polgárral⁵⁶ kapcsolatos rossz tapasztalatokra – akinek

48 Rádióélet, 1937. 51. sz. 58. o.

49 A személye iránt való érdeklődést mutatja, hogy a Rádióélet szerkesztői üzenetei között is megtalálható „Tavaszi” jellegű rádióhallgatónak címezve a műsorvezető teljes neve (és családi státusa): „Arányi Mária Huszka Jenőné” (Rádióélet 1930. 12. sz. 39. o.). Népszerűsége később is fennmaradt: 1939-ben Huszka Jenő „Erzsébet” című daljátéka kapcsán a mű szövegírója, Szilágyi László számol be arról, hogy a közvetítés nemcsak a darab sikerét hozta meg, de hatása a rádió egyéb műsorára is kiterjedt, mert a „szokottnál is jóval nagyobb számban érkeztek elragadtatott levelek” – elsősorban Arányinak (Rádióélet, 1939. 14. sz. 20. o.).

50 1939. szeptember 21-ei levél, MNL OL K-613 93. csomó 214.

51 „G.H.Z.” a megmaradt töredék szerint a műsorvezetőnek is küldött dicséretes levelet, amelyért Arányi az adásban mondott „szíve egész melegeivel” köszönetet (MNL OL K-615 361. csomó, 20.).

52 MNL OL K-613 93. csomó, 200.

53 Aktuális, divatról szóló, körülbelül 20 perces felolvasásokból álló sorozat, az 1930-as évek közepétől Gecső Sándorné, a rádió szpikere vezetésével.

54 1940. január 17., MNL OL K-613 90. csomó, 9–10.

55 1940. január 31., Uott, 40. Ignác Rózsa író, színművész (1909–1979) elbeszéléseivel, csevegésekkel, erdélyi útirajzaival 1937 és 1944 között, míg Szentmihályiné Szabó Mária író (1888–1982) elbeszéléseivel, a nők életmódját, szerepköreit tárgyaló előadásokkal 1929 és 1934 között szerepelt rendszeresen a Magyar Rádióban. Például: „Pápaszemes diákasszony. Ignác Rózsa elbeszélése”, 1939. szeptember 29. Bp. II. 20:20; „Négyszemközt Ignác Rózsával a könyvtárszobában. Az írónővel beszélget Gecső Sándorné”, 1944. február 6. 21:30; „Nőírók a legújabb magyar irodalomban. Szentmihályiné Szabó Mária előadása”, 1932. augusztus 12. 18:30; „A nő a családban. Szentmihályiné Szabó Mária előadása”, 1934. augusztus 3. 17:00

56 Polgár Tibor (1907–1993): zeneszerző, kezdetektől a rádió „zenei mindenese”, zongorakísérőként, karmesterként, zeneszerzőként, hangjáték-komponistaként egyaránt működött. „Ha Bartók zongorázott a stúdióban – mert abban a korban, 1940-ig viszonylag gyakran került erre sor – Polgár Tibor nem röstellte, hogy kottalapozóként teljesítsen mellette szolgálatot” (Bónis 2016).

szereplését ma is visszakövetelik a külföldi magyarok –, valamint Huszka személyére hivatkozva elhárította Kocsondy követelését. A március 6-ai ülésen újra előkerült a téma, s Kocsondy véleménye valamelyest enyhülni látszott: az előző hét műsorait értékelve annyit említett meg vele kapcsolatban, hogy „Arányi jó, de [személye] nem kívánatos”.⁵⁷ Feltehetően ez lehetett a valódi ok arra, hogy az „Asszonyok tanácsadója” 1942-től lekerült a műsorról.⁵⁸

3. Összegzés

Arányi nőknek szóló műsorának célkitűzésével, a hallgatói igényekhez igazodó gyakorlati megvalósításával (tanácsadás, tájékoztatás, információ- vagy segítségnyújtás) egyesületi háttér nélküli, mégis női egyesületi feladatokat ellátó, szociális és társadalmi munkát végző tanácsadóként működött (vö. Sárai Szabó 2014). A műsor jellegéből adódhatott, hogy még a személye körüli viták során sem merült fel, hogy helyette férfi vezesse a népszerű előadásokat. A felolvasásokat a feminizmus, vagyis az „üres, nagy szavakkal odavetett modern eszmék” tagadása és a markánsan konzervatív nézetek erőteljes hangsúlyozása, ugyanakkor a XX. század dolgos, mindig munkás életet élő nőideáljának eszményképként való értelmezése jellemezte, így illeszkedett a korszak nőpolitikájába (vö. Sipos 2009; Sárai Szabó 2014: 92). Saját nemi csoportjának kereteit megtartva a változó világ nőket érintő kérdéseire való reflektáláskor a női szerepkörök tárgyalását a házasodásra és a családi életben belüli kötelességekre, aktív (férfi) és passzív (női) ellentétpáron alapuló viselkedésminták kifejtésére korlátozta, érintőlegesen vetve csak fel például a nők pályaválasztásának kérdését. Noha maga Arányi is a dolgozó nők csoportjába tartozott, a női munkavállalást mégis a szükség indukálta önfeláldozásként definiálta, olyannyira, hogy a korszakra jellemző konzervatív női közösségi szerepvállalásra, az egyesületi segítő munkára való buzdítás – a fennmaradt műsoranyagok alapján – nem is hangzott el műsorában.

A sorozat sikere, a hagyományos társadalmi szerepminták kizárólagosságának meggyőződéses hangoztatása ellenére – ami összhangban állhatott a rádió vezetőségén kívül a műsorellenőrző üléseken állandóan részt vevő kormánytagok elvárásaival is – az „Asszonyok tanácsadójának” további működésétől a fennmaradt iratanyagok alapján a kormányzó hatalom vont meg engedélyét, aminek oka a műsorvezető származása, illetve az elhangzott hirdetések, felhívások feltehetően gyanús volta lehetett. A háttérfolyamatok pontos megismerése azonban még előttünk áll.

57 1940. március 6., MNL OL K-613 90. csomó, 60.

58 Kozma tiltakozásában elhangzott még egy fél mondat, miszerint „Arányi már nem zsidó”. (MNL OL K-613 90. csomó, 40.) Az író az 1930-as és az 1940-es éveket, Budapest ostromát is részletező életrajzi regényben nem említi a Huszkával kötött házassága által őt érintő mentességet. A lakásukban történt házkutatást az akkor már bujkáló két katonaszökevény vejének keresésével magyarázza, s pusztán egy helyen tér ki arra, hogy 1944. március 19-én sorban állt a Bimbó utcai rendőrségen valamilyen okmányért (feltehetően anyja és nővérei ügyében). A háború után Szilágyi László ügyének tisztázása során kelt Nyilatkozata arra enged következtetni, hogy zsidó származása miatt akarták a kormány megbízottjai a rádióból eltávolítani (vö. Hegedűs 2002: 33, Arányi 1977: 286–296, Szécsényi, 2015). Emellett a Huszkáról szóló kötetben egy másik, szintén kifejtetlenül maradt utalás szerint Arányinak „még életet is sikerült mentenie” műsorával: „egy vidéki közéleti vezetőnk lányát a hitleri Bécsből irányította üzenetével haza, s ha kellett, itthon volt a rászorulók, az üldözöttek segítségére” (Arányi 1977: 13). Elképzelhető lehet így az is, hogy a felolvasott – de sajnos nem fennmaradt – üzenetek között akadtak olyanok, amelyeknek továbbítását a kormány vezetői nem nézték jó szemmel, s megoldásként a műsor megszüntetését rendelték el.

Irodalom

- Antalóczy Tímea (2001): A szappanoperák genezise és analízise, *Médiakutató*, II. évf. 2. sz. 51–64. o.
- Arányi Mária (1937): *A boldogság iskolája*. Budapest: Rózsavölgyi és Társa.
- T. Arányi Mária (é. n.): *Aki nem tud bánni a férfiakkal*. Budapest: Palladis Rt.
- Arányi Mária (1990): *A kis háziasszony*. Budapest: Népszava.
- Arányi Mária szócikke. In: Kenyeres Ágnes (főszerk.): *Magyar Életrajzi Lexikon*, <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC00003/00424.htm>.
- Bónis Ferenc (2016): Két magyar muzsikás a XX. századból: Polgár Tibor és Ránki György, *Hitel*, 12. sz. 104–109. o.
- Borgos Anna (2013): *Nemek között. Nőtörténet, szexualitástörténet*. Budapest: Noran Libro.
- Briggs, Asa & Burke, Peter (2004): *A média társadalomtörténete. Gutenbergtől az internetig*. Budapest: Napvilág Kiadó.
- Clementis Ervin, szerk. (1935): *Rádió Évkönyv 1935*. Budapest: Atheneum Kiadó.
- Gergely András (1975): A Magyar Rádió megalakulása és első évei. In: Frank Tibor (szerk.): *Tanulmányok a Magyar Rádió történetéből, 1925–1945*, 11–49. o. Budapest: Tömegkommunikációs Kutatóközpont.
- Glatz Ferenc (1975): Kultúrpolitika, hivatalos ideológia és Rádió (1927–1937). In: Frank Tibor (szerk.): *Tanulmányok a Magyar Rádió történetéből, 1925–1945*, 49–103. o. Budapest: Tömegkommunikációs Kutatóközpont.
- Hegedűs Géza (2002): Hegedűs Géza In: Salamon István (szerk.): *Az étheren át. Írók a Magyar Rádió műhelyében*, 28–44. o. Budapest: Magyar Rádió Rt.
- Huszka Jenőné Arányi Mária (1977): *Szellő szárnyán, Huszka Jenő életének regénye*. Budapest: Zenemű Kiadó.
- Kovács M. Mária (1994): A magyar feminizmus korszakfordulója. *Café Babel*, 1–2. sz. 179–183. o.
- Móricz Zsigmond (1935): A rádió új lelket termel. In: K. Halász Gyula (szerk.): *A 10 éves Magyar Rádió 1925–1935*, 82. o. Budapest: Magyar Telefon Hírmondó és Rádió Rt.
- N. n. (1930): *A magyar rádió öt esztendeje 1925–1930*. Budapest: Rádióélet.
- Ormos Mária (2000): *Egy magyar médiavezér: Kozma Miklós, Pokoljárás a médiában és a politikában*. Budapest: PolgArt.
- Ottlik Géza (2002): Ottlik Géza. In: Salamon István (szerk.): *Az étheren át. Írók a Magyar Rádió műhelyében*, 89–102. o. Budapest: Magyar Rádió Rt.
- Papp Barbara & Sipos Balázs (2017): *Modern, diplomás nő a Horthy-korban*. Budapest: Napvilág Kiadó.
- Pető Andrea & Szapor Judit (2004): A női esélyegyenlőségre vonatkozó női felfogás hatása a magyar választójogi gondolkodásra 1848–1990. Az „állam érdekében adományozott jog” feminista megközelítésben. In: Sajó András (szerk.): *Befogadás és eredetiség a jogban és a jogtudományban. Adalékok a magyarországi jog természetrajzához*, 136–175. o. Budapest: Áron.
- Sárai Szabó Katalin (2014): Normakövető női emancipáció. A konzervatív nőmozgalom Magyarországon a 19. század végén, 20. század elején. *Replika*, 1–2. sz. 85–106. o.
- Sipos Balázs (2009): A nőkérdés a Horthy-korszakban, *RUBICONline*, 4. sz., http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a_nokerdes_a_horthy_korszakban/.
- Sugár Gusztáv (1993): *Megszólal a rádió. A kezdetektől 1945-ig*. Budapest: Ajtósi Dürer Kiadó.
- Szabó Miklós (1975): A magyarországi műsorszóró rádiózás története, 1925–1945. In: Frank Tibor (szerk.): *Tanulmányok a Magyar Rádió történetéből, 1925–1945*. 289–339. o. Budapest: Tömegkommunikációs Kutatóközpont.
- Szapor Judit (2007): A magánszférából a politikai közéletbe: a női politizálás története a kezdetektől 1945-ig. In: Palasik Mária (szerk.): *A nő és a politikum. A nők politikai szerepvállalása Magyarországon*, 129–144. o. Budapest: Napvilág.
- Szécsényi András (2015): Aki ember tudott maradni, *ArchívNet*, 15. évf. 1. sz., http://www.archivnet.hu/naplo/aki_ember_tudott_maradni.html?oldal=3&page=3 és http://www.archivnet.hu/naplo/aki_ember_tudott_maradni.html.
- Vajdovich Györgyi (2016): Szende titkárnők, kacér milliomoslányok, Az 1931–1944 közötti magyar vígjátékok nőképe, *Metropolis*, 20. évf. 4. sz., <http://metropolis.org.hu/szende-titkarnok-kacer-milliomoslanyok>.
- Zelk Zoltán (1985): *Egyszervolt ember*. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó.

Zelk Zoltán (2005): Hogyan avatott íróvá a rádió? In: Salamon István (szerk.): *Rádió!...Rádió!... Magyar írók novellái és publicisztikai írásai*, 35–37. o. Budapest: Noran-Kiadó Kft.

Zsadányi Edit (2017): „*Bazsali, rezedá meg kisasszonycipő*”. *Kulturális másságfeminista kritikai értelmezésben*. Budapest: Balassi Kiadó.

Források

MRU: Magyar Rádió Ujság vonatkozó számai, 1925–1929.

Népszava vonatkozó számai, 1928–1941.

Rádióélet vonatkozó számai, 1929–1944.

A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár Magyar Rádióra vonatkozó ügyviteli iratai:

MNL OL K-613 90. csomó, Miniszterközi ellenőrző bizottsági ülések jegyzőkönyvei

MNL OL K-613 93. csomó, Arányi Mária levelei

MNL OL K-615 96. csomó, Cs. Szabó László levelezése

A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárban az Asszonyok tanácsadójának fellelhető műsoranyaga:

MNL OL K-615 361. csomó, *Asszonyok tanácsadója*

Végrehajtó Bizottsági ülések jegyzőkönyvei: Magyar Rádió Archívum Osztálya

Újságcikkek, hirdetések, fényképek

Arányi Mária (1937): Tíz év, *Rádióélet*, IX. évf. 6. sz. 7. o.

Kilián Zoltán (1930): A rádió a társadalmi munka szolgálatában, *Rádióélet*, II. évf. 22. sz. 13. o.

N. n. (1937): Keressen-e pénzt a feleség? *Rádióélet*, IX. évf. 38. sz. 8–9. o.

N. n. (1932): Mit tennék, ha rádióigazgató lennének? *Rádióélet*, IV. évf. 15. sz. 454. o.

MRU (1926): Műsorpolitika, *Magyar Rádió Ujság*, III. évf. 44. sz. 13–14. o.

MRU (1927): A nők és a rádió, *Magyar Rádió Ujság*, IV. évf. 40. sz. 5–6. o.

MRU (1925): A rádióhírmondó megnyitása, *Magyar Rádió Ujság*, II. évf. 47. sz. 1–5. o.

N. n. (1930): A Stúdió múlt éve számokban, *Rádióélet*, II. évf. 4. sz. 5–6. o.

Szilágyi László (1939): Erzsébet királyné és a rádió, *Rádióélet*, XI. évf. 14. sz. 20.

fénykép: Arányi Mária (1931): *Rádióélet*, III. évf. 5. sz. 217.

reklám: A boldogság iskolája (1937): *Rádióélet*, IX. évf. 51. sz. 58. o.

szerkesztői üzenet: Arányi Mária (1930): *Rádióélet*, II. évf. 12. sz. 39. o.

Abstract in English

The Golden Age of Hungarian Radio: Mária Arányi and the “Women’s Advisory”

This paper studies “Women’s Advisory,” a weekly magazine on Hungarian Radio broadcast between 1925 and 1945, addressing women, and hosted by Mária Arányi. It assesses the nature, structure and reception of this series on the basis of the texts and documents that are still available, and attempts to answer the question of how the anchor’s notion of womanhood relates to changes in gender and social roles during the post-war years. Does the broadcast reflect upon the emergence and spread of ‘modern ideas,’ including new female roles? Is it compatible with women’s duties and behaviour patterns that were considered traditional and acceptable during the Horthy era?

Keywords: Mária Arányi, “Women’s Advisory,” School of Happiness, association work, Horthy era, Hungarian Radio, “What’s the Message of Radio,” women’s magazine, women’s roles, concept of womanhood, women’s history, Radio Life, history of the radio, series

Boros Ulrika (1981) az ELTE Bölcsészettudományi Karának magyar nyelv és irodalom szakán, média és kommunikáció szakán, valamint Pedagógiai és Pszichológiai Karának tanári szakán végzett. 2008 és 2012 között a Magyar Rádióban dolgozott, így nyílt alkalma az Archívum Osztály akkor gazdag anyagát megismerni. Jelenleg a Hajléktalanokért Közalapítvány RSZTOP projektjének (Rászoruló Személyeket Támogató Operatív Program – európai uniós projekt) a munkatársa.